
szájában föld III.

BRANIMIR ŠČEPANOVIĆ

A magas fűben voltaképpen töméntelen sok embert látott maga felé közeledni. Valamennyien tülekedtek, elzuhantak és föltápáskodtak, s aztán még szilajabbul vetették magukat utána, akárha a földet érintve, véres lábnyomát is megszagolták vagy megízlelték volna. Ettől ismét erőre kaptak, és felszították gyűlöletüket, olyannyira, hogy e rémítő percben már-már úgy érezte, dühös kutyafalka acsarkodik rá, amelyet többé nem fékez meg semmi, hogy szét ne tépje és rongycafatokként szét ne hordja ezen a kék fenszikon, melynek életre kelt magasában valamilyen eltévedt és közömbös szél vagy már-már a fáradhatatlan és elképzelhetetlen idő zúgása hallatszik!

Mindegy, mi lankadatlan hévvel közeledtünk feléje, hiszen most már semmi sem tudott bennünket megingatni és megfékezni!

De nem is gondolt menekülésre, mert érezte, hogy a világ áradó gyűlölete elől se reménye, se lehetősége bárhová is megszökni!

Mégis, váratlanul megálltunk, mivel egyszer csak, ki tudja, milyen okból — elindult felénk. Megütözve figyeltük, amint lassan, kimérten közeledik felénk, mintha nem is érintené a földet, a fejünk felett pedig a messzeségbe révedne, s őrült vagy vak módjára vigyorogna. A homlokáról verejték csöpögött és ömlött alá borostás arcára, úgyhogy azt gondoltuk, sír.

Elmosolyodott, mert eszébe villant, hogy még gyermekkorában rögtön az apja és az anyja halála után, úgy rémlett neki, hogy minden tekintetből és minden emberi kézből, még ha az simogatásra is lendül, valamilyen érthetetlen veszély fenyegeti, s ezért valahányszor csak kétségbeesett, s a rokonai közt is védetlen árvának érezte magát — Prekornica valóságértlen, fehér csúcsa után vágyódott, amely azóta kelti fel benne a szabadság képzetét, amióta azon a farkasüvöltéses éjszakán első íz-

ben megszökött az emberektől. Ilyenkor, annyi idő múltán is, erre az egyetlen lehetséges megszabadulásra gondolt, akárcsak most is, amíg az elvadult emberi tömeg felé lépdelt és elkeseredett erőfeszítéseket tett arra, hogy az üres égen, legalább gondolatában, ismét ott lássa e tiszta és hamvas csúcs körvonalát, mert annak földrengése megszüntetné a félelmét is.

Csak amikor egészen a közelünkbe ért, akkor vettük észre, hogy beesett, megnyúlt, nagy fehér szemekkel villogó arcán nem is mosoly, hanem valamilyen elviselhetetlen kínból fakadó fintor bujkál.

De most, zavaros tekintettel, nem tudta úgy felidézni azt a látomást, mint hajdan, s ezért csodálkozással teli szomorúsággal mindegyre csak azt kérdezte magától, hogy miképpen is engedhette meg ezeknek az embereknek — akiktől, furcsa ösztönnel, már gyermekkorában jobban félt, mint a farkasoktól —, hogy éppen ma érék utol, amikor a legfontosabb volna megszökni előlük?!

És mintha csak egyszerre ördöggel vagy kísértettel találtuk volna magunkat szembe — rémületünkben mindannyian visszahőköltünk!

Aztán egyszeriben úgy érezte, hogy a szemét bántó iméni látvány némelyest megváltozott, de nem tudta azonnal fölfogni, miből is áll a változás. Csak néhány perc múlva vette észre, hogy az az egész elfáradt és átizzadt falka lassan visszakozik, hátrál, mintha nem merne túlságosan a közelébe férközni. A váratlan fordulatot, amit alig tudott elhinni, még egyszer elmosolyodott, s arra gondolt, most valamilyen változás megy végbe benne, hiszen testének remegő és édes borzongásában máris egy egészen új érzést ismert fel, egy olyan érzést, amely vérének visszafojtott lüktetése közben egyszerre minden más érzést kiszorított belőle.

Tulajdonképpen a még sosem tapasztalt, szinte embertelen gyűlölete elől hátráltunk meg, bár ez, furcsamód, nem félelmet, hanem holmi szembeszegülésre képtelen tehetetlenséget váltott ki bennünk.

Tudta, mindinkább elhatalmasodik benne a gyűlölet az előle hátráló emberek iránt, a fű iránt, amely úgy issza magába a vérét, akár a harmatot, a tenger iránt, ahová sose fog eljutni, a nők iránt, akiket szeretni akart, a fény iránt, amely majd kialszik a szemében, minden iránt, ami csak létezik és nélküle is létezni fog!

Már-már azt hittük, hogy valamivel megigézett bennünket!

És így, az egész világot gyűlölve, úgy érezte, rögtön lángra lobban vagy megőrül!

Csupán azok a fekete ruhás, zokogó és alig hallhatóan jajveszékélő asszonyok álltak talán ellen e láthatatlan és érthetetlen hatalomnak, amellyel ez a földült arcú ember, alighanem, már mindannyiunkat lefegyverzett!

De akkor egy egészen más idő ködéből, világos és tiszta látomásként, elébe tűnt mindaz, amit hajdan, gyermekkorában hallott a siratóénekekd és mókák közepette, arról a megmagyarázhatatlan esetről, amely jóval a születése előtt történt, talán épp augusztusban — e perzselő hónapban, amilyen a mostani is, s talán ugyanezen a napon, amikor Joksim dédapja kilencvenhárom évesen kezdett új életet, mégpedig azután, hogy már a ravatala köré gyűltek az emberek, a ravatula köré, amelyen már napok óta eszméletlenül, s csaknem életjel nélkül fekiúdt kiterítve, s a lélegzete oly gyöngén lebegett, mint szélben a gyertya — ezért is mindenki azt hitte, vége van, amiről persze kiderült, hogy nagy meggondolatlanság, mert ez a hatalmas, dagadt öreg egyszer csak felnyitotta a bal szemét, és fénytelen, fájdalom nélküli és reménytelen tekintetét hosszan végighordozta a házban levők arcán, a rokonokén és a szomszédokén, mindaddig árva jelét se adva annak, hogy bárkit is fölismert, s hogy bárkitől is vár valamit, amíg, feltehetőleg véletlenül, észre nem vette a szoba döngölt földjén a nyers és illatos fenyőből ácsolt koporsót meg azt a fehér lepedőt, amely már csaknem megsárgult az esőtől és a naptól, s ekkor, semmi kétség, mindez a természet törvényeiből ellenére is arra készítette, hogy fölkeljen, de oly lassan, mintha tán hegyet mozdítana el a hátával, vagy mintha a halált rázná le magáról, amely már rászállt, s csodák csodája, végül is egészen fölállt, és a fél szemével többé senkire se nézve, akár egy kísértet, lassan és zajtalanul odament a pattogó tűzhelyhez, és csontos kezével még lassabban kiemelt egy darab füstölt húst a rotyogó üstből, amelyben szokás szerint már a halotti tort készítették, az ő lelki üdvösségére, és mintha nem is az étvágyát akarná elverni, hanem valakit bosszantana, néhány falatban nyelte le a húst, majd mintha senki se lett volna körülötte, felkapta a nehéz fejszét, és a beteg állaténál is fájdalmasabb nyögések között felapritotta az erdőillatú koporsót, jóllehet az két méternél is hosszabb volt, és olyan széles, akár az ő erőteljes válla, amely egyszeriben, mihelyt az illatos és fehér fenyőforgácsba lökte a baltát, úgy megszült, mint az íj — megrémisztve a házban levőket, a rokonokat és szomszédokat, akik még mindig azt remélték, hogy ezzel a váratlan feláttámadással utoljára is őket akarja megtréfálni — de az efféle gondolatokat nyomban eloszlatva, mihelyt ráncos arcára mögé bújít ravaszka mosollyal a másik szemét is felnyitotta és hatalmasan, csontosan, megpüffedten, vizelet- és halálzacánán sorra bámulta valamennyiüket, szisz és szúrós tekintettel firtatva őket, miközben az összesereglettek egymást lökdösve és leszegett fejjel hátráltak — elszörnyülködve attól, ami még történhet, korántsem sejtve, hogy végül majd egy súlyos és durva káromkodással űzi ki őket a házból, abból a házból, amit fiatalkorában pusztá kézzel épített. Így aztán félreérthetetlenül tudtukra adta, hogy halála napját elodázta, s ezt abból is megállapíthatták, hogy megparancsolta, a lepedőből varrjanak neki inget és két gatyát, amelyet később a hátralevő kilenc év alatt, amennyit még élt, mindannyiszor magára is vett, amikor az ő elsinatására egybegyűltek közül kellett kikisérni valakit a temetőbe! Erre a senki által meg nem magyarázott csodára gondolva — valamilyen mély megsejtéssel — úgy érezte, hogy Joksim őseit csak a halálát lesők emberek iránti határtalan gyűlölete keltette életre — az a gyűlölet, amely utolsó csepp erejét is visszaadta, hogy akár dacolva is meghosszabbítsa a már elveszett életét. És meg-

örült, hogy megfejtette a titkot, s már-már azt hitte, ennek az öregnek a példájára, akinek tovább életette a vérét, még majd ő is megleli a megváltás módját, amit dehogyis talált meg a szeretetben. És valóban, egyszeriben úgy érezte, könnyebben lélegzik, a fölhasogatott és véres talpába pedig olyan erő árad a földből, amely talán sohasem volt az övé. Arra gondolt, most ismét megmenekülhetne ezektől az emberektől, ha a gyűlöletére hallgatna, mielőtt még azok ismét észbe nem kapnak és rá nem vetik magukat!

Ekkor, megrökönyödésünkre, akár a pörgettyű, megpördült maga körül, és ismét futásnak eredt. Mi mozdulatlanul néztük. Tulajdonképpen olyan gyorsan menekült, hogy az volt a benyomásunk, valamilyen láthatatlan és titkos erő segíti, valóságfeletti, amit mi képtelenek voltunk megérteni.

És most, hogy ismét menekült, tudta, kétségbeesése teljes súlyával az öreg Joksimra, e félelmetes és ismeretlen őszére támaszkodik, akinek mérhetetlen gyűlöletét és emberfeletti erejét is magában érezte, amely az idő és a tér megmagyarázhatatlan úrjén áradt át belé, méghozzá egy egészen egyszerű, de valóságos kapcsolat révén — s így az a különös érzése támadt, hogy mégiscsak diadalmaskodik a sorsán!

Csak a jóisten tudja, miért kezdtük el ismét hajszolni. Biztos, hogy nem gyűlöletből. Mert nincs az a gyűlölet, amely még egyszer rászabadított volna bennünket erre a kísértetre, amelytől még mindig borsódzott a hátunk, és megdermedt a vérünk. Inkább valami másról, rémeesebb és veszedelmesebb dologról volt szó. Talán maga a halál volt ez, amely ott tükröződött az arcán, még ha nem is vettük mindjárt észre, de amely megigézett bennünket — függetlenül attól, hogy azért üldöztük-e ezt a rettentő kísértetet, hogy eltapossuk és megsemmisítsük, mielőtt leterít bennünket, vagy pedig azért, mert mágikus erejével igézett meg bennünket, olyannyira, hogy mi csak tehetetlen árnyakként követtük.

Már azt remélte, ha mindenben Joksim dédapjára üt, akkor talán a megszámlált órái helyett még kilenc végtelen hosszú évig él.

Persze, mi mindannyian, ahogy csak lehetett, még a gondolatát is elhessegettük, hogy ez a kísértet netán még hatalmába keríthet bennünket, s ezért volt, aki keresztet vetett, volt, aki utána köpött, volt, aki énekelt, valaki viszont még sírt is titokban, miközben a feketébe öltözött asszonyok, egészen elmaradozva, továbbra is jajveszékelték, de immár teli torokból, és nem tudtuk, kit siratnak, őt-e vagy minket.

Aztán felötlött benne, hogy a napokat és az éveket se kellene számolnia, hiszen még valami szebbet és jobbat is remélhet, s Joksim dédapja példájára talán még a magas kort is megérheti, ha már egyszer tudja, hogy a természet valamennyi összetett anyaga közt biztosan van orvosság a számára is, ha már sejti, hogy ezt az orvosságot talán már holnap feltalálja valaki. Mind gyorsabb menekülése közben erre gondolt leginkább, s már-már úgy érezte, sírva fakad, hálából az ismeretlen jötevő

iránt, az iránt az ismeretlen, magányos és szerencsétlen kis ember iránt, aki talán egészen véletlen felfedezésével könnyít majd rajta és az egész világon.

Jakov, az erdőőr és én, a levegőbe lövöldözve, vagy éppen órá, szintén megpróbáltunk szabadulni a félelemtől s mindattól, amit e percben képtelenek voltunk megérteni.

De váratlanul félelem szállta meg, hogy a sors e kegyetlen játékában esetleg előbb kifulladás, mint kellene, esetleg még meg is hal, s éppen azon a napon, amikor majd azt a gyógyszert feltalálják. És ismét maga előtt látta a megsemmisülés iszonyú képét.

Mindenesetre többé már igazán nem gyűlöltük; ez az érzésünk hirtelen megszűnt. Talán épp azért, mert folyton az járt az eszünkben, hogy közénk és e közé az ember közé — aki a megsárgult fennsíkon távolodva ismét olyan magas és valóságos volt a villódzó napfényben — valamilyen földön túli erők férkőztek, hogy láthatatlanul is titkos kapcsolatban tarthassanak velem!

*Megrettent, hogy tán mégsem lesz mentsége, hacsak a dédapjához hasonlóan nem tesz most ő is valami rendkívülit, emberi ésszel és képességgel ellenkezőt, hogy ezáltal segítsen magán, az utolsó pillanatban! Tovább futott még egypár pillanatig, s folyton azt latolgatta, mit tenné most az őse, akinek az ereje és gyűlölete még mindig éltette, s rögtön olyan furcsa előérzete támadt, hogy az a tettegett Joksím valamilyen megmérgezett állathoz hasonlóan az éppen föltámadt ösztönével a sokszínű rét ezer növénye közt is meglelné az egyetlen igazit — amely a gyógyító ellenmérget tartalmazza. Szinte ezzel egyidőben, úgy érezte, hogy valaki a nadragulya magas szára felé húzza a kezét, amelynek latin neve, az *atropa belladonna*, most szebben csengett minden asszonyi névnél. Aztán, anélkül, hogy megállt volna, futás közben leszakított egy dohánylevél formájú levelet, kicserepesedett szájához emelte, mint valami ostyát, majd beleharapott, s kiszáradt ínynyomban megérezte a mérgező alkaloidok keserű ízét. A fehér pelyhekkkel borított, széles és érdes levéltől persze semmilyen csodát se remélt, de azért szorongató kétségbeesésében mégis azt kívánta, hogy ezen a zsigogó színével és átható illatával is elbódító réten megleljen minden egyes gyógynövényt, amelyre csak emlékezni tudott: az anyarozst, a nadragulyát, a kutyabengét, a maszlagot, a beléndeket, a kikericsset, a gyűszűvirágot, a héricsset, a mustárt, a medveszőlőt, az enciánt, a gyöngyvirágot, a szappanfűvet, a zsurlót, a libapimpót, a kígyógyökerű keserűfűvet, a martilaput, az ezerjófűvet, a borókát, a cickafarkot, az iglicetövist, a kamillát, az ökörfarkkórót, a kakukkfűvet, az orchideát, a kosbort, a kapotnyakot és az áfonyát. Erre gondolván térdre rogyott, akár egy állat, amelynek hirtelen megszűntek az ösztönei, és nyugtalanul elkezdett négykézláb mászni.*

Hogy a közte és köztünk levő kapocs mennyire szoros és eltéphetetlen volt, leginkább akkor derült ki, amikor váratlanul eltűnt a szemünk elől, talán éppoly megmagyarázhatatlanul, mint ahogy azon a hajnalon

Jakov előtt és én előttem termett — mert ahelyett, hogy fellélegeztünk vagy énekbe kezdtünk volna ekkor, hogy végre leráztuk magunkról, mindannyian türelmetlenek lettünk, mintha nem tudnánk, mitévők legyünk nélküle.

Négykézláb mászott, és kétségbeesésében habzsolva tömte a szájába mindazokat a gyógynövényeket, amelyeket felismert vagy amelyeket felismerni vélt, egyetlen túlérétt kalászt vagy hüvelyt, egyetlen fanyar, édeskés vagy nedvdús levelet, egyetlen kék, rózsaszín, sötétzöld, sárga, piros vagy fehér virágot se hagyott figyelmen kívül, mert nem tudhatta, miben is rejtőzik az a titok, amely majd megmenti. Kinokat és hányásra ingerlő émelygést érzett. De egyúttal örült is, mert a szájában képződött ízek között e pillanatban a legtermészetesebb formában ott volt a kumarin és a tannin, a szaponin és a glukozyd, a klorofill, a fenolvegyületek és a szerves savak sokasága, meg a nyálka és az éterolaj, az arbutin, a cukor és még sok más föl nem fedezett kémiai vegyület, s e nyállal itatott dolgok mindegyikétől azt várta, hogy majd összhangot és egymás közti kapcsolatot teremtve egy új, csodatevő vegyületet hoz létre, amely talán egészen kigyógyítja.

Nem csoda hát, ha úgy éreztük: az az ember már eltéphetetlenül hozzá tartozott az életünkhöz, olyannyira, hogy képtelenek voltunk megbékélni a gondolattal, hogy netán örökre elvesztettük!

Akkor elnyúlt a fűben, és lehunyta a szemét. Nem érzett se kint, se émelygést. Teljesen föllazította és megnyugtatta magát, mert már azt remélte, megmenekült és élni fog!

Forgolódba és a fennsík tisztásán ide-oda tekingetve sokáig kerestük magunk körül. De mintha a föld nyelte volna el. Csak amikor észrevetjük, hogy ott, a messzeségben, minden pillanatban riadt madarak röppennek föl — akkor iramodtunk neki mindannyian, egy csöppet sem tétovázva. Jakov és az erdőőr vezetett bennünket, akik most rohanás közben is gyakrabban lövöldöztek, mind eddig — hogy ezzel is jelezzék annak az érthetetlenül eltűnt teremtnak: még mindig nem mondtunk le róla.

Amikor az üldözőire gondolt, felnyitotta a szemét, s az ég végtelen magasába fúrta tekintetét, bár voltaképp bensejét figyelte. Aztán megkérdezte: „Hát megmenekültem volna? Mégiscsak van menekülés?” De azért nem mozdult. Továbbra is ott hevert, egészen lecsillapodva és megbékélve, mert tudta, megmenekülése érdekében mindent elkövetett, a többi már nem ötle függ!

Ha hanyatt-homlok rohantunk is, sürgettük egymást, mert az éles hegycsúcsok mögött kísértetiesen lenyugvó nap már alkonyodásra figyelmeztetett bennünket, s ez abból is látszott, hogy a korábban fölvert madarak fejünk felett köröztek és keresték a helyet, hol térhetnek nyugovóra. Szóval, nem maradt egy cseppnyi vesztegetni való időnk se, s már csak a véletlenben bízunk, hogy valamiképp mégiscsak rábukkannunk arra, aki megszökött tőlünk.

Aztán ismét a levegőégbe röppent a tekintete, és egy lyukas fehér felhőn állapodott meg, amely egyszeriben úgy tűnt fel neki, mint a Prekornica hajdani hófödte csúcsa, s ezért örömeiben arra gondolt, mégiscsak ott járhat valahol az ő Crna Gorája közelében, s ha ezek a veszett kutyák rá nem akadnak alkonyatig — talán még a szülőföldjét is meglátja. Ezért nyomban úgy határozott, hogy itt, a magas fűben meghúzódva és összekuporodva várja meg az éjszakát!

Amíg így vaktában rohantunk, tőlünk egészen balra — mintha csak most nőtt volna ki a földből — egy magányos házacskát pillantottunk meg, amelynek sárga színű és ácsolt gerendákból készült korlátja előtt két emberi alak feketéllett. A jelek szerint egy nő és egy férfi lehetett. Nekünk integettek, de valahogy lassan és szórakozottan, mintha nem is a saját, hanem mások kezével integetnének. Közben pedig a kutyájuk, amelyet nem láttunk, elnyújtva vonított.

Mégse tudta magában legyőzni a kísértést, hogy föl ne egyenesedjen. Kivérzett és megdagadt talpán alig tudott megállni, s ezért lassan, elővigyázatosan fordult meg maga körül. Biztos volt benne, hogy a bal szemével — mivel a jobb szeme csukva volt, akár Joksim dédapjának, midőn a halottak közül föltámadt — meglátja majd azokat a fékevesztett embereket, amint lógó nyelvvél és megsárgult szembogárral zajtalanul közelítenek feléje, puskákkal, villákkal, fejszékkel, késekkel és botokkal felszerelve. De csodák csodája, senkit sem látott! Amikor kinyitotta a másik szemét is, meggyőződött, hogy voltaképpen egyedül van.

Miért integetett úgy és olyan hosszan az a nő és az a férfi, mintha örök időkre kísérnének ki bennünket valahová? Miért vonított olyan riadtan az a kutya, mintha halálszagot szimatolt volna meg bennünk? Miért estünk annyira kétségbe, hogy szem elől tévesztettük azt az embert? Hát valóban annyira odáig voltunk érte? Vagy csak áltattuk magunkat — hogy ezáltal menekülünk meg önmagunktól? Tulajdonképpen mi történt velünk?

Valamivel később, egészen balra, megpillantotta a hajtóvadászatot, amint hömpölygő méhrajként zúdult le a meredek lejtőn. A káprázató augusztusi fényben úgy rémlett neki, hogy ezek az emberek nem egyebek, mint az ő gonosz szellemei, akiket ő keltett életre kétségbeesésében, mivel nem tudott megmenekülni maga elől, előlük és gyűlöletük elől menekülve pedig jogot formált magának arra, hogy meggyűlölje az egész világot, amelyet itt kell hagynia. És hinni kezdte, hogy az iménti gyomorfájását is ő találta ki, s hogy mindaz, ami ezen a sivár és forró napon történt, nem más, mint egy látomás, egy nehéz és megmagyarázhatatlan lidércnyomás. Megörült, hogy ez a lidérc most örökre megszűnt, azokkal a komisz látomásokkal együtt, amelyek a naplemente villódzó fényében tűntek el a messzeségben. Már érezte, hogy visszakapja az erejét, de többé nem szándékozott menekülni. Legalább e vége-láthatatlan világban a saját helyét is fölmérhette, mivel biztos volt benne, hogy most már élni fog, méghozzá — mindaz után, ami eddig történt és a múlt feneketlen mélységéből fölmerült — úgy fog élni, ahogy kell! Most már ő is ismerte a titkot, mert végre valahára megfejtette a létezés lényegét — azt, hogy minden dolognak az értelmét

legelőször is a szeretetben és a szépségben kell keresni. Ezért is akarta egyetlen tekintettel rögtön, egész mérhetetlen tágasságában átölelni e vad és ismeretlen tájat, amelyben, íme, sikerült legyőznie önmagát! Néhányszor hátrafordult, s aztán a haláltól és az emberektől való félelmetől is megszabadultan egy magas, csipkés szélű szikla felé szaladt, amely mint egy óriás, lyukas gomba ott meredezett a hullámzó fennsík közepén. Futott, anélkül, hogy fáradtságot vagy fájdalmat érzett volna! Már Joksim dédöregapjára se támaszkodott. Többé nem kellett neki senki segítsége!

(Befejezése következő számunkban)

Szűcs Imre fordítása